Άτομο και πρόσωπο (Αρχ. Κύριλλος Κωστόπουλος, Ιεροκήρυκας Ι. Μ. Πατρών)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 12 Μαρτίου, 2012

Ο σημερινός κυρίως άνθρωπος συνήθισε να θεωρεί τους δύο όρους «άτομο» - «πρόσωπο» σχεδόν ταυτόσημους. Χρησιμοποιεί τον έναν ή τον άλλο όρο, για να εκφράσει την οντότητα «άνθρωπος». Είναι, όμως, έτσι ή διαφοροποιούνται οι ως άνω όροι ουσιαστικώς;

Στο σύντομο αυτό άρθρο μας θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε την ουσιαστική διαφορά, η οποία υπάρχει ανάμεσα στους δύο αυτούς όρους.

Α. Άτομο: Ο όρος «άτομο» δηλώνει μια βιολογική, γενεαλογική μονάδα. Το άτομο είναι η άρνηση της ετερότητος του προσώπου και η προσπάθεια να προσδιορίσουμε την ύπαρξη «άνθρωπος» με κοινές ιδιότητες και ποσοτικές αναλογίες. Γι' αυτό η ατομικότητα είναι ιδεολογική και φιλοσοφική κατηγορία έναντι της προσωπικότητας που είναι πνευματική – θεολογική και αντικειμενική.

Το άτομο επιζητεί την ολοκλήρωσή του στην υποκειμενικότητα και τον εγωκεντρισμό, στις ατομικές αυθαιρεσίες και στην αποκλειστική σχέση με τον εαυτόν του. Κατ' αυτόν τον τρόπο αποκτά σύντομα την αυθαιρεσία, την μισανθρωπία και την απομόνωση, την μοναξιά. Αυτός, όμως, ο ναρκισσισμός τον οδηγεί στην αντικοινωνικότητα. Ο καθηγητής Κορναράκης γράφει επ' αυτού: «Το στεγανό κλείσιμο του σύγχρονου ανθρώπου μέσα στον ασφυκτικό του ατομικισμό είναι ο πιο σίγουρος πνευματικός θάνατος του ατόμου και της κοινωνίας» (Ψυχολογία και πνευματική ζωή, σελ. 179)

Όλοι σήμερα, επιστήμονες, φιλόσοφοι και μη, εξαίρουν τις ατομικές ελευθερίες και την ατομική ευμάρεια και ευτυχία του ανθρώπου. Όμως, ο σύγχρονος κυρίως άνθρωπος βιώνει την από πάσης πλευράς μοναξιά του και τελικά πεθαίνει απελπιστικά μόνος. Αυτό συμβαίνει επειδή κλείνεται στο «εγώ» του, στο άτομό του, στον εγωκεντρισμό του. Αυτό, όμως, το κλείσιμο οδηγεί τον ατομιστή άνθρωπο στην απόγνωση και τον θάνατο, είτε τον πνευματικό είτε τον σωματικό.

Β. Πρόσωπο: Με τον όρο «πρόσωπο» προσδιορίζεται μια υπαρκτική πραγματικότητα. Το «πρόσωπο» ως έννοια μας οδηγεί σε έναν συγκεκριμένο τρόπο υπάρξεως. Η

πρόθεση «προς» μαζί με το ουσιαστικό «ώψ» (γεν. ωπός= όμμα, οφθαλμός, όψις) σχηματίζουν την σύνθετη λέξη «πρόσωπο», η οποία σημαίνει την στραμμένη όψη προς κάποιον ή προς κάτι. Αυτό δείχνει ότι η λέξη στην κυριολεξία λειτουργεί σαν προσδιορισμός μιας αναφοράς, μιας σχέσης.

Ο Πλάτων λέγει χαρακτηριστικά: «Δια τούτο οι θεοί εν πρώτοις έθεσαν εις το 'κύτος' της κεφαλής το πρόσωπον, εις το οποίον και συγκέντρωσαν όλα εκείνα τα όργανα, δια των οποίων εξυπηρετούνται αι ανάγκαι της ψυχής, καθώρισαν δε δια των οργάνων τούτων, ώστε το πρόσωπον 'το κατά φύσιν πρόσθεν' να είναι ο ηγέτης, ο ηγεμών του όλου σώματος» (Άπαντα Αρχ. Ελλ. Φιλοσ., τόμ.2, Πάπυρος, σελ. 71).

Ο Πλάτων διευρύνει στο ως άνω χωρίο την έννοια του προσώπου και παρουσιάζει την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου μέσω των κυριοτέρων οργάνων, τα οποία συγκεντρώνει στο πρόσωπο και ιδιαίτερα μέσω των οφθαλμών.

Η Ρωμαϊκή Νομική και Διοικητική σκέψη χρησιμοποίησε την λέξη «πρόσωπο» (persona) σαν όρο για την έκφραση των υπεύθυνων νομικών σχέσεων των πολιτών με το επίσημο κράτος. Έκτοτε χρησιμοποιήθηκε ο όρος «persona» σαν το πιο ουσιαστικό κεφάλαιο στην Νομική επιστήμη.

Στην Ορθόδοξη Θεολογία δεν «γίνεται» απλώς ο άνθρωπος – «είπε ο Θεός και εγενήθησαν» (Γεν. 1, 24) – αλλά δημιουργείται «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού» (Γεν. 1, 26). Δημιουργείται ένα άλλο πρόσωπο από τον Προσωπικό Θεό, το οποίο θα έχει την δυνατότητα να κοινωνεί και να επικοινωνεί με τον Θεό Δημιουργό του και τον συνάνθρωπο.

Η δημιουργία του ανθρώπου είναι το θεμέλιο της προσωπικής υποστάσεώς του. Εξ αυτού απορρέει η δυνατότητα να κοινωνεί αγαπητικώς με τον Θεό Δημιουργό του και τον συνάνθρωπο ως πρόσωπο. Για τον λόγο αυτό ο Μ. Βασίλειος μας εφιστά την προσοχή λέγοντας: «Εξέτασον σεαυτόν τις ει, γνώθι σεαυτού την φύσιν» (ΒΕΠΕΣ 54, 30).

Έτσι ο άνθρωπος ως πρόσωπο είναι καθολικός – οικουμενικός. Δικαιώνεται δε και ολοκληρώνεται μέσα στην αμοιβαιότητα και όχι στην υποκειμενικότητα και μέσα στην καθολική αγάπη.

Το πρόσωπο απομακρύνεται από τον ατομισμό – εγωκεντρισμό, την αυθαιρεσία, το μίσος και την μοναξιά και εισέρχεται στην προσωπική ζωή της ελευθερίας, της αγάπης και της κοινωνίας. Ο «άλλος», ο πλησίον μου, δεν είναι η κόλασή μου, όπως διατείνονταν ο άθεος υπαρξιστής Sartre, αλλά η φανέρωση του Θεού μου, η χαρά μου, ο εαυτός μου. Η μεγαλύτερη ομορφιά στον κόσμο είναι το πρόσωπο του συνανθρώπου μου.

Αυτή η υπέρβαση της ατομικότητος βιώνεται μόνον στον χώρο της Ορθοδόξου χριστιανικής ζωής. Ας το κατανοήσουμε αυτό πριν είναι αργά.

(Δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα «Πελοπόννησος» των Πατρών στις 4/3/2012)